

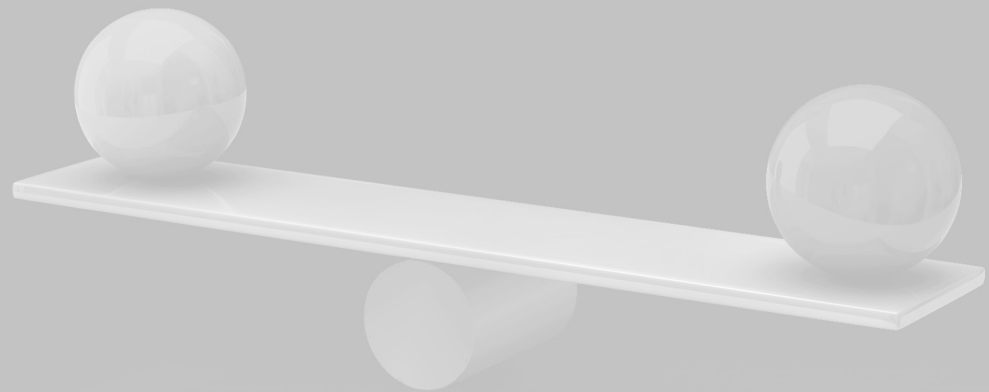
שירות חובה או חובה לשרת?
עורך: יגיל לוי

שירות חובה או חובה לשרת?

תרחישים של שירות אזרחי חובה בישראל

עורך: יגיל לוי

Yagil Levy (Editor)

Mandatory Service or the Duty to Serve?

Scenario Analysis of Mandatory Civil Service in Israel

חברי המערכת:

פרופ' אביעד בר-חיים, האוניברסיטה הפתוחה

ד"ר ניר גזית, מכללת רופין

פרופ' יגיל לוי, האוניברסיטה הפתוחה

עיצוב גרפי ועיצוב העטיפה: נאוה שנקמן

גרפיקה: רותי אפלברג

התקנה: צאלה קליין-בירנבאום

סדר מחשב: דלית סלומון

טיפול בזכויות היוצרים: עדי גילגון-כץ

על העטיפה: Shutterstock / valdis torms, HS3RUS

מק"ט 91417-5393

מסת"ב 978-965-06-1465-2 ISBN

© תשע"ה - 2015. כל הזכויות שמורות לאוניברסיטה הפתוחה.

בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, הקריה ע"ש דורותי דה רוטשילד,

דרך האוניברסיטה 1, ת"ד 808, רעננה 4353701.

The Open University of Israel, The Dorothy de Rothschild Campus,
1 University Road, P.O.Box 808, Raanana 4353701. Printed in Israel.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת ובכתב ממדור זכויות יוצרים של האוניברסיטה הפתוחה.

תוכן העניינים

על הכותבים 7

מבוא

יגיל לוי 9

מה יכולה ישראל ללמוד מן השירות האזרחי בגרמניה?

יגיל לוי 16

השירות האזרחי כחלופה לשירות הצבאי: כיצד יגיב הצבא?

עפרה בן ישי 38

השפעת חקיקתו של חוק שירות אזרחי חובה על גיוס ועל שירות במערכים תומכי לחימה

מידד אבידר 74

שירות אזרחי חובה: ההשלכות על נשים דתיות וחרדיות

איטה ביק 95

חציית קו אדום: הטלת חובת שירות אזרחי על צעירים ערבים בישראל

סמי סמוחה וזהר לכטמן 121

מתנדבים במקום עובדים: האם חוק שירות אזרחי חובה יפגע בעובדים שכירים?

אסף מלחי ובני פפרמן 153

רשימת בעלי זכויות היוצרים 181

על הכותבים

סרן מידד אבידור הוא חוקר במחלקת מדעי ההתנהגות של צה"ל ומשמש ראש תחום מחקרי חובה. הוא בעל תואר שני בסוציולוגיה ואנתרופולוגיה במגמה הארגונית מאוניברסיטת חיפה. מחקריו עוסקים בשירות החובה ומתמקדים בעמדות של חיילים ובני נוער כלפי היבטים שונים של השירות הצבאי.

ד"ר איטה ביק היא ראש המחלקה ללימודי ישראל במזרח התיכון/מדעי המדינה באוניברסיטת אריאל. היא עוסקת בפוליטיקה השוואתית וחוקרת סוגיות של דת ופוליטיקה בפוליטיקה הישראלית. היא פרסמה מאמרים על יחסי ישראל וארצות הברית, המפלגות בישראל, רבנים כשחקנים פוליטיים ויישום חוק טל. ביק עוסקת היום בחקר הפוליטיקה בכל הנוגע לשירות הלאומי בישראל.

גב' עפרה בן ישי היא יועצת לתהליכי הערכת מצב, פיתוח מנהיגות וקבלת החלטות בתנאי מורכבות, מנהלת תכנית הלימודים של המכון למנהיגות עתיד בישראל ודירקטורית בחברה להתפלת מי קולחין. היא שימשה בעבר המדריכה הראשית במכללה לביטחון לאומי וראש מחלקת מדעי ההתנהגות בצה"ל בדרגת אלוף משנה. בן ישי היא דוקטורנטית במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בן-גוריון.

פרופ' יגיל לוי הוא ראש תכנית המ"א ללימודי דמוקרטיה של האוניברסיטה הפתוחה. הוא משמש יו"ר קהילת חוקרי הצבא באגודת הסוציולוגית הישראלית ויו"ר קבוצת המחקר האירופית לצבא וחברה.

לוי הוא עורך משותף של כתב העת מגמות ומחברם של שישה ספרים ועשרות מאמרים, המתמקדים במשולש היחסים צבא-חברה-פוליטיקה.

ד"ר זהר לכטמן היא מרצה לסוציולוגיה במכללה האקדמית גליל מערבי. היא סיימה לימודי דוקטורט בסוציולוגיה באוניברסיטת שיקגו ופוסט-דוקטורט באוניברסיטת חיפה. לכטמן מתמחה ביחסי מגדר, סוציולוגיה ארגונית וסוציולוגיה פוליטית ובתפר שבין שלושת התחומים האלה. בשנים האחרונות עבדה עם פרופ' סמוחה על פרויקט המחקר "שירות אזרחי של צעירים ערבים בישראל".

מר אסף מלחי משמש מ-2008 רכז תחום מחקר חרדים במנהל המחקר. הוא בעל תואר שני במדע המדינה והתמחות בתכנון ערים מן האוניברסיטה העברית. מלחי הוא דוקטורנט במחלקה למנהל ומדיניות ציבורית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב ומרכז במקביל את "הסמינר לחקר החברה החרדית" במכון ירושלים לחקר ישראל. מחקריו וסקריו בוחנים מגמות בהשתלבותה של האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה, בלימודים גבוהים ובשירות צבאי ואזרחי.

פרופ' סמי סמוחה הוא פרופסור אמריטוס לסוציולוגיה באוניברסיטת חיפה. הוא שימש דיקן הפקולטה למדעי החברה ונשיא האגודה הסוציולוגית הישראלית וזכה בפרס ישראל לסוציולוגיה ב-2008. סמוחה מתמחה ביחסים אתניים בעולם ובישראל ועוסק בחקר החברה והדמוקרטיה בישראל. הוא פרסם מחקרים על השעיים הפנימיים בחברה הישראלית מתוך התמקדות בשעם היהודי-ערבי. מאז 2003 הוא מנהל את פרויקט המחקר "מדד יחסי-יהודים בישראל".

מר בני פפרמן משמש מ-2004 מנהל מנהל המחקר במשרד הכלכלה. הוא כלכלן וסטטיסטיקאי, בעל תואר שני בכלכלה עם התמחות בכלכלת עבודה. בשנים 1992-2003 ניהל פפרמן את הרשות לתכנון כוח אדם במשרד העבודה והרווחה. ב-2005 הוא הקים את המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה וניהל אותו עד שנת 2013.

מבוא

יגיל לוי

השיח הפוליטי בסוגיית השירות האזרחי התפתח כבר עם כינונו של גיוס החובה לצבא בראשית ימי המדינה. ב-1953 חוקקה הכנסת את חוק שירות לאומי, תשי"ג-1953, שהטיל חובת שירות על אישה שפוטרה מחובת שירות ביטחון. קהל היעד העיקרי של חוק זה היה הנשים הדתיות שפוטרו מטעמי דת. דברי ההסבר של ראש הממשלה ושר הביטחון בכנסת שיקפו כבר אז דאגה לשמירה על שירות צבאי שוויוני. מטעם זה יזמה הממשלה חוק שהתווה שירות חלופי בעיקר לנשים דתיות. בפועל לא יושם החוק, ושירות לאומי לא נאכף כשירות חובה אלא מומש בהדרגה ובאופן חלקי על בסיס התנדבותי.

העיסוק בשירות החלופי חזר לשיח הפוליטי, ככל ששיעורי הגיוס לצבא מקרב הגברים החלו לרדת בעשור הראשון של שנות האלפיים. מאיץ משמעותי היה התפתחות המחאה על הפטור משירות של חרדים. ב-1998 קיבל בג"ץ עתירה וחייב את הממשלה ואת הכנסת להסדיר את פטור החרדים בחקיקה ראשית ובכך שלל את סמכותו של שר הביטחון לפטור משירות על פי שיקול דעתו הבלעדי (בג"ץ 3267/97, רובינשטיין נ' שר הביטחון).

החלטת בג"ץ הניבה את הקמתה של ועדת טל ב-1998 שהמליצה על הסדרת הגיוס של האוכלוסייה החרדית. עבודת הוועדה הביאה לחקיקתו של "חוק טל", או בשמו הרשמי חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, התשס"ב-2002. תוקף החוק הוגבל לחמש שנים. החוק מיסד רשמית את הפטור החרדי, שקודם לכן הוסדר בהסכמה

פוליטית ונסמך על סמכות השר לדחות שירות. הוא לא ביטל את אי-השוויון אלא קבע את התנאים לדחיית שירות.

בעקבות התפתחויות אלו התמקד השיח הפוליטי בסוגיית השירות החלופי יותר בגברים ופחות בנשים. מ"שירות לאומי" הוא נעשה "שירות אזרחי", וכך הוצג כמנגנון שבאמצעותו אפשר לרפא את מה שהצטייר כאי-שוויון בחלוקת הנטל של השירות הצבאי. לא רק הקושי לשלב בשירות הצבאי את החרדים עמד במרכז השיח אלא גם הקושי לשלב את אזרחי ישראל הערבים ואת הנשים הדתיות. שיח זה לא היה תופעה ישראלית ייחודית. לאחר מלחמת העולם השנייה קידמו דמוקרטיות מערביות את השירות האזרחי מתוך הכרה כי שיעורי הגיוס לצבא מתכווצים במידה ניכרת עם הפיכתו של שירות החובה לבררני. מגמה זו גברה עם המעבר לצבאות מתנדבים במרבית הדמוקרטיות המתועשות, מעבר שצמצם עוד יותר את שיעורי הגיוס. השירות האזרחי הצטייר כמנגנון המאפשר למדינה להציע לצעיריה דרך לתרום לחברה שלא במסגרת השירות הצבאי.

ב-2005 חלה בישראל נקודת מפנה משמעותית בפיתוחו של השירות האזרחי, עת החליטה הממשלה להקים את מנהלת השירות האזרחי-לאומי, שתרחיב ותנהל את המסגרות המיועדות למי שאינם נקראים לשירות (כאזרחים הפלסטינים) או פטורים ממנו (כחרדים ונשים דתיות). ב-2007 הוקמה המנהלת בראשות ד"ר ראובן גל (שמה הוסב לרשות השירות הלאומי-אזרחי מכוח חוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014). המאיץ הישיר למהלך זה היה הכישלון ליישם את חוק טל, כלומר הכישלון לשלב חרדים בשירות הצבאי. מחאות על כך ועתירות לבג"ץ הופיעו מעת לעת, ועל כן עודדה הממשלה פיתוח של מסגרות לשירות בקהילה עבור חרדים. הציפייה הייתה כי שירות התנדבותי ימתן לחצים להטיל חובת גיוס על חרדים, אך במונחים של שיעור משנתון הגיוס, עבודת המנהלת לצד מאמצים אחרים לשילוב חרדים נתפסו כלא מספקים. על רקע זה נחל המאבק המשפטי הצלחה, משקבע בג"ץ ב-2012 כי חוק טל אינו חוקתי ועל כן הכנסת לא תוכל להאריכו לאחר שתוקפו יסתיים באוגוסט 2012. ביטול החוק האיץ דיונים ותהליכי חקיקה שהניבו את חקיקתו של חוק שירות ביטחון (תיקון מס' 19), התשע"ד-2014.

המשותף למתווי החקיקה השונים, שנועדו להחליף את חוק טל, ולשיח הציבורי שליווה אותם, היה ההצעה להעמיק את השירות האזרחי. במסגרת השיח על החלופה לחוק טל גם הועלתה האפשרות על ידי הרמטכ"ל עצמו, רב־אלוף גבי אשכנזי, כי חובת שירות אזרחי תוטל על כל מי שלא יגויס לצבא. למהלך כזה השלכות מרחיקות לכת.

על רקע השיח החדש חברו חוקרי קהילת צבא של **האגודה הסוציולוגית הישראלית ומכון האוניברסיטה הפתוחה לחקר מדיניות, כלכלה פוליטית וחברה** וקיימו באוקטובר 2013 יום דיון שהוקדש להצגה של תרחישי ההשלכות של יישום שירות אזרחי חובה. התוצרים שנדונו בתרחישים מוצגים בקובץ זה.

כנקודת מוצא לדיון הונחה האפשרות כי השירות האזרחי יוטל כשירות חובה מלא. תרחיש קצה זה מסייע, כתרגיל חשיבה, לעמוד על מכלול ההשלכות הנובעות מן המהלך של הפיכת השירות האזרחי משירות התנדבותי לשירות חובה. ההשלכות של הרחבה הדרגתית והתנדבותית של השירות האזרחי בלי להופכו לחובה, כנהוג בשנים האחרונות, הן מתונות בהרבה, אבל יכולות להילמד מתוך תרחיש הקצה.

אלו היו אפוא מרכיביו של תרחיש המוצא: כל אזרח ואזרחית בישראל יגויסו לשירות צבאי או אזרחי לאחר שייפקדו על ידי הצבא וימוינו על ידו. יוקם "בקר"ם אזרחי", והוא יקבע, על פי מדיניות ממשלתית או תקנות, מי יופנה למסלול הצבאי ומי יופנה למסלול השירות האזרחי, כשתקן המגויסים של הצבא ייקבע מראש. "הבקר"ם האזרחי" יכול להיות מנוהל על ידי הצבא או על ידי רשות ממשלתית אזרחית. המיועדים לשירות אזרחי יופנו לרשות אזרחית, והיא תקבע את הצבתם לשירות אזרחי, תטפל במשרתים ותפקח על השירות. הכנסת תקבע מכסה של צעירים שיופטרו משירות (צבאי או אזרחי) וילמדו במוסדות דתיים. פטורים אחרים משירות ייקבעו בחקיקה או בתקנות ועל בסיס קריטריונים אישיים (כמו מצב בריאותי, מצב משפחתי, השכלה וכיו"ב). תרחיש המוצא הניח כי חיילים המשרתים בתפקידי לחימה ותומכי לחימה ישרתו כשלוש שנים (חלק מזה בתגמול כספי), והמשרתים בתפקידי מנהלה ישרתו כשנתיים. משך השירות נקבע על פי מתווה ועדת בן בסט מ־2006, שבו המליצה לממשלה לקצר את שירות החובה. משרתים בשירות האזרחי ישרתו שנה וחצי עד שנתיים ויופנו למוסדות חינוך, רווחה, בריאות, משטרה ועוד.

על בסיס זה התבקשו חוקרים ממגוון תחומים לבנות תרחיש. הם התבקשו להניח כי נקודת המוצא המוצגת למעלה היא שתתרחש, ועל בסיס זה הם ניסו להעריך מה יהיו ההשלכות של מימוש התרחיש על מעמד הצבא, עתידו של גיוס החובה, שוק העבודה, מעמדה של קבוצות מיעוט וכדומה. ביקשנו מן החוקרים להתעלם מן השאלה אם תרחיש היסוד הוא מציאותי או לא, אלא להניח שהוא מציאותי, ולהתעלם מן השאלה אם מימושו חיובי או שלילי, אלא להתמקד בהשלכות המימוש. מהו תרחיש מדיניות (policy scenario analysis)? התרחיש אינו נבואה או סיפור, אלא הערכה המבוססת על ידע תיאורטי, השוואתי ואנלוגי בנוגע להשלכות הצפויות ממדיניות מוצעת. הוא מחייב לזהות את בעיות הליבה ואת עיקרי השחקנים הפעילים ולזהות את האפשרויות השונות של תגובתם למדיניות שתיישם הממשלה (או ישות מדינתית אחרת). הוא גם מזהה דינמיקה אינטראקטיבית בין השחקנים (לדוגמה, המדינה תעשה כך, החרדים יגיבו כך ואז המדינה תעשה אחרת). תרחיש מדיניות הוא כלי מקובל להערכה של תוצאות שונות של מדיניות. הוא יכול לסייע בקבלת החלטות, הן ברמה של מקבלי ההחלטות הפורמליים והן ברמה של שחקנים חוץ־מוסדיים, המנסים להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות.

עריכת תרחיש מתאימה לניתוח של חלופות מדיניות. לצד ניתוח הערכים שכל חלופה מגלמת (שוויון, הוגנות, יעילות, אפקטיביות וכו'), מקבלי ההחלטות (או מי שמבקשים להשפיע עליהם) רוצים גם לזהות את היכולת לממש את מטרות המדיניות אל מול ההשלכות הבלתי מכוונות של המדיניות. לכך מסייע התרחיש. באמצעות ניתוח תרחישים איננו צריכים לחזות נכון את העתיד, אלא בראש ובראשונה להימנע מתחזית לא נכונה שלו. עריכת התרחיש הייתה אפוא חלק מן המאמץ של האקדמיה להעשיר את הדיון הציבורי.

בפרק הראשון מציע יגיל לוי להתבונן במקרה של גרמניה ולהפיק ממנו תובנות על המקרה של ישראל. בגרמניה, שבה הונהג שירות חובה לאחר מלחמת העולם השנייה ועד 2011, הונהג גם שירות אזרחי כשירות חובה לכל מי שפוטר משירות צבאי על רקע מצפוני. הרחבה ניכרת של השירות האזרחי הכפוי טומנת בחובה סיכונים ואף עלולה לגרום תוצאות הפוכות מאלו שמתכנני המהלך מתכוונים אליהן. מאמרו של לוי מצביע על עיקרי הסיכונים, והמרכזי שבהם הוא שהרחבה ניכרת (אף

ללא החלה של חובה גורפת) של השירות האזרחי, ובכך גם הגברה ניכרת של תלות השירותים החברתיים בקיומו, עשויה ליצור השלכות דומות לאלו שנצפו בגרמניה. היא עשויה לעכב את ביטולו של גיוס החובה ככל שממשלות יבקשו לשקול זאת לעתיד. העיכוב ינבע אם מחשש לפגיעה בשירותים החברתיים ואם מתוך הבנה שצמצום הפגיעה יחייב סבסוד של כוח עבודה חלופי, כפי שעשתה גרמניה, כלומר הוצאה תקציבית. סיכון אחר הוא שחיקת הלגיטימיות של שירות החובה בשל מיסודו של אי־שוויון בין השירות האזרחי לשירות הצבאי ויצירת תחרות על סטטוס בין חלקים בצבא ובין השירות האזרחי ובתוך השירות האזרחי עצמו.

מאמריהם של עפרה בן ישי ומידד אבידר מציגים השלכות שונות של הרחבת השירות האזרחי על גיוס החובה. בן ישי טוענת כי התרחבותו של השירות האזרחי לאורך השנים מעידה בין היתר על הסדקים המתפתחים בחוסנו של מודל שירות החובה ועל הירידה בשיעור המתגייסים אליו. תפנית מהותית תתרחש אם תתפתח חלופה מוסדית לשירות החובה. לשירות אזרחי חובה יש פוטנציאל לקרוא תיגר על הפרדיגמה המעניקה קדימות למוסד של החייל-אזרח. חלופה זו עשויה לפתח ערוצים אידיאולוגיים לרכישת לגיטימיות משל עצמה, להפעיל כלי גיוס והשפעה, לאגד סביבה שחקנים ובעלי אינטרסים משותפים ולהגביר את הנטייה להרחיב את שורותיה, כפי שמלמד הניסיון בגרמניה. התוצאה לאורך שנים עשויה להיות דווקא האצת הירידה במעמדו של שירות החובה ושחיקה בנכונות להקריב ממון ונפש בעבורו, כפי שטוענת בן ישי. חלופה זו גם תגביר לחצים להשוואת המעמד של השירות האזרחי לשירות הצבאי ולהמרה של השירות הצבאי להתנדבותי, וכך תתפתח דה־מונופולזציה של השירות הצבאי בישראל.

מידד אבידר טוען במאמרו כי אי־אפשר לבחון את השירות האזרחי במנותק מן השירות הצבאי. באופן פרדוקסלי, המוטיבציה לגיוס אוניברסלי שוויוני והוגן, העומדת בבסיס הנטייה לכוון שירות אזרחי, תביא לטענתו לפירוקו של עיקרון זה. עיקר ההשפעה תהיה על שחיקת מעמדם של החיילים המשרתים במערכים תומכי לחימה. חיילים אלו אינם נהנים מן היוקרה החברתית שהמערך הלוחם נהנה ממנה, ועל כן אפשר שמערך זה יושפע במיוחד מיצירת שירות אזרחי ממוסד. כך יתחרו השירות האזרחי והמערך תומך הלחימה על העדפותיהם של צעירים וצעירות.

המאמרים של סמוחה ולכטמן ושל ביק מתמקדים בהשלכות המהלך על שתי קבוצות משמעותיות המודרות היום מסיבות שונות מן השירות הצבאי: אזרחים פלסטינים ונשים דתיות. סמוחה ולכטמן מעריכים כי הטלת חובת שירות אזרחי על האזרחים הפלסטינים היא אחד הקווים האדומים שהמדינה נמנעת מלחצות במדיניותה כלפי אזרחים אלו, ולכן סביר שצעד כזה לא יינקט. אם בכל זאת יינקט, כפי שנקודת המוצא לתרחיש מציעה לחשוב, שיעור מסוים בלבד מקרב האזרחים הפלסטינים יצטרף לשירות האזרחי. הרוב יחמוק ממנו, אך המדינה תימנע מאכיפה ולכן למהלך לא יהיו השפעות מהותיות על יחסי יהודים-ערבים בישראל, כפי שמעריכים החוקרים.

ביק מעריכה שאם הכנסת תחוקק חוק שירות לאומי חובה, שיחייב נשים דתיות וחרדיות בשנתיים של שירות לאומי אזרחי, ידחה הציבור החרדי בהנהגת רבניו את היוזמה בזעם וינקוט צעדים של מרי אזרחי. בתגובה למחאה הקשה של ציבור זה תדחה הממשלה את יישום החוק באשר לגיוס חרדיות או תיישם אותו באופן חלקי. בשונה מן החרדים, הציבור הדתי-לאומי, שרוב בנותיו כבר משרתות בצה"ל או מתנדבות לשירות לאומי של שנה, יבקר את היוזמה, אך בפועל יישר קו עם המדיניות החדשה.

מלחי ופפרמן מנתחים את השפעת המהלך על שוק העבודה ומגיעים למסקנה כי הזרמת עשרות אלפי מתנדבים לשוק העבודה תפר את האיזון בשוק. עובדים בשכר במקומות עבודה שונים, בעיקר בתפקידים בלתי מקצועיים או מקצועיים למחצה, יידחקו אל מחוץ לשוק, כשם שעשויה להיגרם פגיעה באיכות השירותים אם יאוּששו על ידי עובדים שאינם מיומנים. המחברים שוללים אפוא את הרעיון של חובת שירות ומציעים להגביל את מספר המתנדבים, כלומר להטיל חובה סלקטיבית. אם כך, המשותף לכל המאמרים המוצגים בקובץ זה הוא הצבעה על ההשלכות השליליות ועל הסיכונים של הרחבה ניכרת של השירות האזרחי ובוודאי החלתו כחובה. הוא יקבע את שירות החובה, ישחק את הלגיטימיות ואת האוניברסליות של גיוס החובה, יעמיד את הצבא ואת מוסדות המדינה בקונפליקט קשה עם הקהילה החרדית ועם הקהילה הערבית ויצף את שוק העבודה בעשרות אלפי עובדים שאין בהם צורך. קובץ זה מייצג היבטים שנדונו ביום הדיון שנערך באוקטובר 2013. הדיון היה פתוח לכל בעלי הדעות, כך שהדעה השלילית על הטלתו של

השירות האזרחי כחובה לא נבעה מבחירת החוקרים שהשתתפו בדיון. הקובץ אינו מתיימר להקיף את כל ההיבטים הנוגעים להפיכת השירות האזרחי לשירות חובה. גם מרבית התרחישים המוצגים כאן לא נכתבו כתרחישי מדיניות במובן "המקצועי" של הביטוי, כגון תרחישים שיכולים להכין המומחים למתודה זו (כגופי תכנון, ואכן חריג הוא התרחיש שהוצג על ידי חוקרים העובדים במשרד הכלכלה). במקרה זה חשיבה תרחישית "נכפתה" על חוקרים, שבדרך כלל עובדים אחרת. בכך טמונה עוצמתו של כלי זה, כלומר העשרה של השיח האקדמי לצד רתימתם לשיח המדיניות של כוחות אקדמיים, שבדרך כלל אינם חלק משיח זה. כאמור, התרחיש המתועד בקובץ ביקש לתרום לשיח הציבורי. השיח בסוגיית השירות האזרחי רואה בשירות תופעה חיובית, אלא שהביטוי "שירות אזרחי" שגור על הלשון ללא דיון יסודי. למהלך זה השלכות מרחיקות לכת, שבדרך כלל אינן זוכות לביטוי מפורש בשיח הציבורי. לבירור יסודי של השלכות אלו נועד התרחיש, וראוי שמסקנותיו יישמעו בציבור ויזכו לאוזן קשובה של מקבלי ההחלטות.

בסיום הפתיח אבקש להודות לכל מי שתרום להוצאתו של קובץ זה. בראש ובראשונה התודה היא לאוניברסיטה הפתוחה, שבאמצעות מכון האוניברסיטה הפתוחה לחקר מדיניות, כלכלה פוליטית וחברה שימשה אכסניה תומכת לפרויקט זה. תודה גדולה למייסד המכון ולמנהלו הראשון, פרופ' אביעד בר־חיים, על תמיכתו בפרויקט ולד"ר ורדה וסרמן, שתפסה את מקומו גם בתמיכה בהשלמת הפרויקט. תודה גם לאגודה הסוציולוגית הישראלית על האמון ועל התמיכה בקהילת צבא שבמסגרתה נערך התרחיש. התרחיש לווה מבחינה מקצועית על ידי ועדת היגוי. תודה מיוחדת לסנ"צ דן פישר מאגף התכנון והארגון במשטרת ישראל, שסייע בהתוויית הכלים המתודולוגיים לבניית התרחישים. תודה לחברי הוועדה האחרים שתרומתם שיפרה את המאמרים שהוגשו ליום הדיון: ד"ר ניר גזית, סרן מידד אבידר, עפרה בן ישי ובייחוד ד"ר זאב לרר. אביעד בר־חיים וניר גזית גם שימשו חברי המערכת של קובץ זה, ועל כך תודה כפולה. תודה למחברי הפרקים על עבודתם המאומצת בהפיכת רעיונות לתרחיש מפותח. תודה גדולה למיכל צימרמן־חמד על עבודת העריכה המקצועית והקפדנית, ולדינה נוסבאום מיחידת הפיתוח של האוניברסיטה הפתוחה שניהלה את התהליך בעילות רבה.